

21.Yüzyılda Enformasyon Profesyonellerinin Eğitim ve Öğretiminde Enformasyon Okur-Yazarlığı Standartları*

The Information Literacy Standards for the Information Professionals' Education in the 21st Century

Mesut Yalvaç**

Öz:

Bu araştırmanın temel amacı 21.yüzyılda enformasyon profesyonellerinin eğitim ve öğretimindeki temel enformasyon okur-yazarlığı standartlarını araştırmaktır. Bu çalışmada, konu, şu başlıklar ile incelenmiştir: 'enformasyon ve enformasyon okur-yazarlığı kavramları', 'enformasyon okur-yazarlığı ve enformasyon teknolojisi ilişkisi', 'yüksek öğretim ve enformasyon profesyonellerinin eğitim ve öğretiminde enformasyon okur-yazarlığı', 'enformasyon profesyonellerinin eğitim ve öğretiminde enformasyon okur-yazarlığı standartları'.

Abstract:

The main aim of this research is to investigate main information literacy standards for the information professionals' education in the 21st century. In the study, subject is examined under these titles: 'concepts of the information and the information literacy', 'relationship of the information literacy and the information technology', 'the information literacy both in the higher education and the education of the information professionals', 'the information literacy standards in the education of the information professionals'.

* Makale, 19-20 Nisan 2001 tarihleri arasında Hatay'da düzenlenen "21.Yüzyıla Girerken Enformasyon Olgusu Ulusal Sempozyumu"nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş biçimidir.

** Yrd. Doç. Dr. Mesut Yalvaç, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü Öğretim Üyesidir; e-posta: yalvacm@istanbul.edu.tr

Anahtar Kelimeler:

Enformasyon Okur-Yazarlığı—Standartlar, Yüksek Öğretim, Kütüphane ve Enformasyon Bilimi ve Eğitimi

Keywords:

Information Literacy—Standarts, Higher Education, Library and Information Science and Education

Giriş

Okuma-yazma becerileri, insanın hayatta kalma becerileri olarak görölmektedir. Günümüze kadar her alanda gelişen bilim ve teknoloji, onun önemini azaltmadığı gibi daha da arttırmıştır. Bu durumun 21.yüzyılda daha da şiddetlenerek yoğunlaşacağı öngörülmektedir.

Bireylerin, bilim ve teknoloji ile değişen her alanda yaşamak, öğrenmek, çalışmak, üretmek, idare etmek ve diğer tüm faaliyetlerini gerçekleştirmek için gereksinim duydukları enformasyonu sağlayacakları ve becerilerini geliştirebilecekleri yerler olarak görölen enformasyon meslek alanının (kütüphaneler, dokümantasyon-enformasyon merkezleri, arşivler, müzeler vd.) ve bu alanda hizmet veren enformasyon profesyonellerinin (kütüphaneciler, enformasyon uzmanları, arşivciler, müzeciler vd.) büyüyen ve genişleyen rolleriyle her alana karşı sorumlulukları vardır. Enformasyon profesyonelleri, bu sorumluluklarını yerine getirebilmek için fırsatlara da sahiptir.

Artan ve çeşitlenen enformasyon kaynaklarının ve enformasyon teknolojisinin güçlü etkisinde bulunan enformasyon meslek alanının karşı karşıya bulunduğu meydan okumalar “challenge”, olanaklar ve bunlara dayalı değişimler ve gelişmeler (Drake, 2000: 3-4), enformasyon profesyonellerinin, kendileri ve kullanıcıları için ‘enformasyon okur-yazarlığı’ ile daha da yakından ilgilenmesini gerektirmektedir.

Enformasyon okur-yazarı bireylerin oluşturulmasında ve geliştirilmesinde önemli bir sorumluluğu bulunan enformasyon profesyonellerinin, öncelikle kendilerinin enformasyon okur-yazarı olmaları kaçınılmazdır.

“21.yüzyılda enformasyon okur-yazarı olmadan, enformasyon profesyoneli olunamayacağı” savından yola çıkılan bu çalışmanın amacı, 21.yüzyılda enformasyon profesyonellerinin eğitim ve öğretimindeki temel enformasyon okur-yazarlığı standartlarının neler olabileceği ve bu standartların, kütüphane ve enformasyon bilimine, eğitimine ve dolayısıyla enformasyon profesyonellerinin eğitimine etkisini, konuyu enformasyon okur-yazarlığı ve enformasyon profesyonellerinin eğitimi ve öğretimi boyutundan ele alarak genel bir çerçevede açıklamak, böylece, gelecekte Türkiye’de enformasyon profesyonellerinin eğitim ve öğretimi-

minde konu ile ilgili yapılacak ayrıntılı kuramsal ve uygulamalı araştırmaları teşvik etmektedir.

21.yüzyılda enformasyon profesyonellerinin eğitim ve öğretimindeki temel enformasyon okur-yazarlığı standartlarını ve bu standartların, enformasyon profesyonellerinin eğitimine etkisini ele alan ve inceleyen bu çalışmada, konu, temel kavramlar, terminoloji, enformasyon profesyonellerinin eğitimi ve enformasyon okur-yazarlığı arasındaki ilişkiler yönünden incelenmektedir.

Çalışmada, betimleme ve dokümanter analiz yöntemleri ve belgeler/yayınlar yolu ile bilgi toplama tekniği kullanılmış; konu ile ilgili olarak yerli (Türkiye Bibliyografyası, Türkiye Makaleler Bibliyografyası, Türk Kütüphaneciliği Dergisi, Bilgi Dünyası Dergisi) ve yabancı (Ebsco, FirstSearch çevrimiçi veri tabanları) literatür taranmış; enformasyon okur-yazarlığı konusuyla doğrudan ilgili yayınlar çoğunlukla yabancı kütüphanecilik literatüründe bulunabilmiştir.

Yerli kütüphanecilik literatüründe, 'enformasyon okur-yazarlığı' ile doğrudan ilgili basılı, ilk ve tek yazı, Oya Gürdal (2000)'ın "yaşamboyu öğrenme etkinliği: enformasyon okuryazarlığı" başlıklı yazısıdır. Ayrıca, basılmamış olmakla birlikte, Serap Kurbanoğlu'nun '21. Yüzyıla Girerken Enformasyon Olgusu Ulusal Sempozyumu: (19-20 Nisan 2001), Hatay'da sunduğu "bilgi okuryazarlığı" başlıklı bildirisi de burada anılmalıdır.

Konuya girişte, öncelikle bazı temel kavramların bu çalışmada esas alınacak anlamlarını açıklamakta yarar bulunmaktadır. Bu temel kavramlar '*enformasyon*' ve '*enformasyon okur-yazarlığı*' kavramlarıdır. Ayrıca, bu temel kavramlarla ve araştırma konusuyla ilişkili diğer bazı kavramlar da, bu kavramlar ile birlikte açıklanmaya çalışılacaktır.

Enformasyon ve Enformasyon Okur-Yazarlığı Kavramları

Enformasyon: Enformasyon kavramının değişik alanlarda faaliyet gösteren bireyler tarafından yapılmış pek çok tanımı vardır. Örneğin bilgisayar bilimleri, bi-lişim ve işletme alanlarında yapılan bazı enformasyon tanımları şunlardır:

Enformasyon, bir sistemin, kendi durumunu başka bir sisteme bildirmesidir. Bu bildirme, sistemin alacağı her durum için ayrı bir biçime girebilecek bir işaret (sinyal) aracılığıyla gerçekeştirilir. Başka bir söyleyişle enformasyon, yalnızca dil alanında olduğu gibi bir bildirme değil, siberetikle birlikte kazandığı yeni anlam doğrultusunda, fiziksel bir uyarı anlamını taşır. Enformasyon kavramı, bildirme edinimi sonunda elde edilen 'veri'ye, üzerinde uzlaşmaya varılan kuralardan yararlanılarak yöneltelen anlamı da içerir. Enformasyon kavramı, yalnızca teknoloji alanının değil, bir yanıyla da bilim alanının konusudur. Kendi içindeki derinlik, kapsadığı ve ilintili bulunduğu alanların genişliği, enformasyonu hem mesleki, hem de akademik bir disiplin konusu haline getirmiştir. Bu disiplin en-

formatik adıyla anılmaktadır (Akpınar, 1997: 7; TÜBA-TÜBİTAK-TTGV, 1995: 4).

Bilgisayar bilimleri, bilişim ve işletme alanlarında faaliyet gösteren bireyler tarafından yapılan enformasyon tanımlarını ve konu ile ilgili saptamaları çoğaltmak ve üzerlerinde tartışmak mümkündür. Ancak, bu çalışmada, başka alanların enformasyon kavramı üzerine tanımlama ve saptamalarını tartışmak amaçlanmamaktadır. Böyle bir tartışma, başlı başına başka bir araştırma konusu olarak görülmektedir. Çalışmada bu tanımlara yer verilmesinin nedeni, enformasyon kavramına çeşitli ve değişik bakış açılarının var olduğunu gösterebilmektir.

Bu çalışma kapsamında 'enformasyon' kavramı,

Sayılar, imgeler, görüntüler, biçimler, formüller, kodlar, çizgiler, sesler ve diğer tüm formlardaki bilgi, düşünce ve insan yaratmalarının taşıyıcıları/ortamları ve bu taşıyıcıların/ortamların bilgilendirme amacıyla aktarılması/iletilmesi ve kullanılması (Alakuş, 1991: 5) olarak tanımlanabilir.

'Enformasyonun altı özeliği' vardır ve bu özellikler onu daha iyi anlamamızı sağlayabilir. Bunlar: (1) *Niceliği*: Ölçülebilir sayısal özellikleri. Belge, sayfa, sözcük, resim, simge, bayt, vs. sayısı. (2) *İçeriği*: Anlamı. (3) *Yapısal özeliği*: Hangi ortamda ve nasıl bir düzen içinde ifade edildiği. (4) *Dili*: Simgeler, alfabeler, kodlar vb. (5) *Niteliği*: Bütünlüğü, kapsamlılığı, doğruluğu-güvenilirliği, güncelliği-geçerliliği vb. (6) *Süreci*: Değerinden kaybetmeden geçerliliğini koruma süreci (Alakuş, 1991: 5).

Yukarıda açıklanmaya çalışılan enformasyon kavramıyla ve araştırma konusuyla yakından ilgili bir diğer kavram da 'enformasyon sistemi' kavramıdır. Kütüphane ve enformasyon bilimi ve eğitiminin temel konularından biri olan 'enformasyon sistemi' kavramı, bu çalışma kapsamında, herhangi bir amaçla (sosyal, kültürel, ekonomik, eğitim vd.) gerekli enformasyon teknolojilerinden de yararlanarak, enformasyonun iç ve dış kaynaklardan bulunması, elde edilmesi, işlenmesi, düzenlenmesi, depolanması ve yayımının gerçekleştirilmesini sağlayan, yetişmiş insan gücü, işlem, yöntem, teknoloji ve ilgili diğer tüm kaynaklardan (Akpınar, 1997: 9) ve bu sistemin varlık nedeni olan aktif ve pasif tüm kullanıcılarından meydana gelen sistem olarak tanımlanabilir.

Enformasyon sistemi kavramının tanımında geçen, 'enformasyon teknolojisi' kavramı da konumuz gereği açıklanması gerekli kavramlardan biri olarak görülmektedir. İnsanlık tarihinin her döneminde olduğu gibi, içinde bulunduğumuz çağda da, tüm teknolojiler arasında çok önemli bir arakesit olması nedeniyle özel bir konuma sahip olan 'enformasyon teknolojisi', bu çalışma kapsamında kavramsal açıdan, enformasyonun bulunması, elde edilmesi, işlenmesi, düzenlenme-

si, depolanması ve yayımında mühendislik ve diğer tüm tekniklerin kullanıldığı teknolojiler ve bunlarla ilişkili yapılanmalar (Akpınar, 1997: 7-8) olarak tanımlanabilir.

Enformasyon Okur-Yazarlığı: Çalışma konusuyla ilgili temel kavramlardan olan ve ilk kez 1974’de Paul Zurkowski tarafından kullanılan enformasyon okur-yazarlığı kavramı (Gürdal, 2000: 178) ile ilgili aşağıdaki tanımlar ve açıklamalar yapılabilir.

Literatürde, enformasyon okur-yazarlığı ile ilgili evrensel bir tanımın eksikliğine ve terimin kayganlığına hayıflanılmakla birlikte (Kapitzke, 2001: 2), enformasyon okur-yazarlığı kavramı, American Library Association-ALA (Amerikan Kütüphane Derneği) tarafından, enformasyona ihtiyaç olduğunda farkında olma ve onun bulunduğu yeri saptama, değerlendirme ve ihtiyaç duyulan enformasyonu etkili olarak kullanma yeteneği olarak tanımlanmaktadır (American Library Association, 1989: 1; American Library Association, 1998: 1).

ALA’nın bu tanımından yola çıkılarak Association of College and Research Libraries-ACRL (Fakülte/Yüksekokul ve Araştırma Kütüphaneleri Derneği) tarafından yapılan bir başka enformasyon okur-yazarlığı kavramı tanımı ise, enformasyona ihtiyaç olduğunda farkında olma ve onun bulunduğu yeri saptama, değerlendirme ve ihtiyaç duyulan enformasyonu etkili olarak kullanma yeteneğine sahip olmada bireylerin gereksinim duyduğu yetenekler topluluğu (Association of College and Research Libraries, 2001: 1) şeklindedir.

Bu son tanımda, ACRL’nin, ALA’nın enformasyon okur-yazarlığı’nın tanımında kullandığı dört bileşeni (‘enformasyon ihtiyacının farkında olma’, ‘bulunduğu yeri saptama’, ‘değerlendirme’ ve ‘etkili olarak kullanma’) gerçekleştirmek için gerekli tüm becerilere odaklandığı görülmektedir.

Enformasyon okur-yazarlığı, hızlı teknolojik değişimin ve çabuk çoğalan enformasyon kaynaklarının çağdaş çevresi içinde gittikçe daha önemli olmaktadır. Bu çevrenin karmaşıklığının artmasından dolayı, bireyler, -akademik çalışmalarında, işyerinde, kişisel yaşamlarında vd.- çeşitli ve bol enformasyon seçenekleriyle karşılaşmıştır (Association of College and Research Libraries, 2001: 1).

Enformasyon, kütüphanelerden, kamu kaynaklarından, özel kâr kuruluşlarından, medya ve internet’den vd. elde edilebilir. Ancak, gittikçe çoğalan bir düzeyde enformasyon, bireylere gerçekliği, geçerliliği ve güvenilirliği ile ilgili artan kuşkuyla ve filitrelenmemiş formlarda gelmektedir. Bununla birlikte, enformasyon, grafik, görüntü, ses ve metni içeren çoklu ortamlar gibi alışık olunmayan ortamlardan da elde edilebilmektedir. Bu durum, enformasyonu anlama ve değerlendirmede, bireyler için yeni meydan okumaları da ortaya çıkarmaktadır. Sırf enformasyonun çokluğu, enformasyonu etkili olarak kullanmada gerekli yetenekler topluluğu olmadan, kendi kendine daha bilgili insanları yaratmayacaktır. Kısaca, enformasyonun hızla genişleyen ve büyüyen niceliği ve şüpheli niteliği, toplum için büyük meydan okumaları yaratmaktadır (Association of College and

Research Libraries, 2001: 1).

Enformasyon okur-yazarlığı, yukarıda sözü edilen, giderek artan ve çeşitlenen meydan okumalara karşı, bireylerde yaşamboyu öğrenme bilincini yaratmada, bu bilinci yaymada ve daha etkin öğrenme için bireylerin yeni yetenekleri kazanmalarında etkilidir (Gürdal, 2001: 177). Enformasyon okur-yazarlığı, yalnızca bir dizi becerileri öğrenmeyi değil, aynı zamanda öğrenilenlerden anlam çıkarmak üzere düşünme yollarını da gerekli kılmaktadır (Gürdal, 2000: 180).

Enformasyon okur-yazarlığı, yaşam boyu öğrenme için temel oluşturur. Tüm disiplinlere, tüm öğrenme çevrelerine ve eğitimin tüm seviyelerine açıktır. Enformasyon okur-yazarlığı, öğrencilere, içeriği iyice öğrenmeyi ve araştırmalarını büyütmeyi, kendini daha fazla yönlendirebilen kişi olmayı ve kendi öğrenmeleri üzerinde daha geniş kontrolü üstlenmeyi sağlar (Association of College and Research Libraries, 2001: 1).

Enformasyon okur-yazarı bir birey:

- Enformasyonun bir gereksinim olduğunun ayırında bulunmalıdır.
- Doğru ve yeterli enformasyonun, karar verme ve sorun çözmeye temel teşkil ettiğinin bilincinde bulunmalıdır (Gürdal, 2000: 179).
- İhtiyaç duyulan enformasyonun boyutunu saptayabilmelidir.
- İhtiyaç duyulan enformasyona etkili ve verimli olarak erişebilmelidir.
- Enformasyonu ve onun kaynaklarını eleştirel olarak değerlendirebilmelidir.
- Kendi bilgi temeli içine, seçilmiş enformasyonu katabilmelidir.
- Belirli bir amacı gerçekleştirme, enformasyonu etkili olarak kullanabilmelidir.
- Enformasyon kullanımı etrafındaki ekonomik, yasal ve sosyal meseleleri anlayabilmeli; enformasyona etik ve yasal olarak erişip onu kullanabilmelidir (Association of College and Research Libraries, 2001: 1-2).

Enformasyon okur-yazarlığı ile ilgili olarak yapılan tanımlar ve genel açıklamalardan sonra, konunun özellikle enformasyon teknolojisi ile ilgili yanını tartışmak, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için gerekli olmaktadır.

Enformasyon Okur-Yazarlığı ve Enformasyon Teknolojisi İlişkisi

Enformasyon okur-yazarlığı, şüphesiz enformasyon teknolojisi becerileriyle ilgili bulunmaktadır. Ancak, kavram, birey, eğitim sistemi, toplum vd. için daha geniş saklı anlamlara da sahiptir. Bu saklı anlamlara geçmeden önce, enformasyon teknolojisi becerilerinin bireye ne sağladığına bakacak olursak, enformasyon teknolojisi becerilerinin, bireye akademik, işle ilgili, kişisel vd. amaçlarının/hedef-

lerinin geniş bir çeşidini başarmada, bilgisayarlar, yazılım uygulamaları, veritabanları ve diğer teknolojileri kullanma imkanı verdiğini görebiliriz. Bu nedendir ki enformasyon okur-yazarı bireyler, muhakkak teknoloji becerilerini geliştirirler (Association of College and Research Libraries, 2001: 2).

Enformasyon teknolojisi becerileri ile kayda değer bir şekilde çakıştığı görülen ‘enformasyon okur-yazarlığı’, aslında ilkinden farklıdır ve yetenek ve yeterliliğin daha geniş bir alanıdır. Ancak, giderek artan bir şekilde enformasyon okur-yazarlığını destekleyen enformasyon teknolojisi becerileri, enformasyon okur-yazarlığıyla birbirine karıştırılmaktadır (Association of College and Research Libraries, 2001: 2).

Amerika Birleşik Devletleri’nde “National Research Council-NRC” (Ulusal Araştırma Konseyi) tarafından hazırlanan bir raporda (National Research Council, 1999) enformasyon teknolojisi okur-yazarlığı, bilgisayar okur-yazarlığı ve enformasyon okur-yazarlığı arasındaki ilişkileri anlamada kullanışlı birkaç farklılık betimlenmektedir. Sözü edilen rapora göre ‘enformasyon teknolojisi okur-yazarlığı’, teknoloji kullanımında problem çözme ve kritik düşünme uygulaması ve teknoloji kavramı altında yatanları anlama üzerine odaklanıyorken, ‘bilgisayar okur-yazarlığı’, belirli donanım ve yazılım uygulamalarını öğrenme alışkanlığı ile ilgilidir. ‘Enformasyon okur-yazarlığı’ ise, içerik, iletişim, analiz, enformasyon arama ve değerlendirme üzerinde odaklanır. Halbuki ‘enformasyon teknolojisi okur-yazarlığı’, teknolojiyi derinden anlama, kavrama ve teknolojinin derecelere ayrılmış, giderek artan kalifiye kullanımı üzerinde odaklanır (National Research Council, 1999: 11, 46, 49).

‘Enformasyon teknolojisi okur-yazarlığı’, ‘bilgisayar okur-yazarlığı’ ile ilgisi olan yazılım ve donanımın öğrenilmesinden daha fazla entelektüel yetenekleri gerektirebilir. Ancak, odaklanma, hala enformasyon teknolojisi üzerindedir. Diğer taraftan, enformasyon okur-yazarlığı, enformasyonu anlama, bulma, değerlendirme ve kullanma için entelektüel bir çatıdır. Bu çatıdaki etkinlikler, kısmen enformasyon teknolojisiyle, kısmen de sağlam ve mükemmel araştırmayla ilgili metotlarla, fakat en önemlisi değerlendirme amacıyla (eleştirel olarak) yapılan anlayış, ayırt etme ve usavurma başarılabılır etkinliklerdir. Böylece, ‘enformasyon okur-yazarlığı’, teknolojileri kullanabilme, ancak nihayetinde onlardan bağımsız yeteneklerin de sayesinde yaşam boyu öğrenmeyi başlatır, devam ettirir, genişletir ve yayar (Association of College and Research Libraries, 2001: 2). Kısaca, enformasyon okur-yazarlığı, enformasyon teknolojisinin nasıl kullanılacağını ve onunla nasıl bilgiye erişileceğini bilmenin ötesine geçmektedir. Çünkü, enformasyon teknolojisi, tek başına kaliteli öğrenme deneyimlerini garanti etmez. Yine, enformasyon okur-yazarlığı, bir çevrimiçi katalogdan veya diğer referans kaynaklarından arama yapmaktan da fazladır. Çünkü, enformasyon okur-yazarlığı bir teknik değil, öğrenciler için bir amaçtır¹ (Humes, 1999:1).

Enformasyon okur-yazarlığı ve enformasyon teknolojisi arasındaki ilişki ile ilgili bu temel açıklamalar sonrasında, araştırma konumuzla doğrudan ilgili olan yüksek öğretim ve enformasyon profesyonellerinin eğitim-öğretiminde enformasyon okur-yazarlığının önemi ve değeri tartışılmaya çalışılacaktır.

Yüksek Öğretim ve Enformasyon Profesyonellerinin Eğitim ve Öğretiminde Enformasyon Okur-Yazarlığı

Yüksek öğretim düzeyinde bir eğitim-öğretim ile yetiştirilen enformasyon profesyonellerinin, hem yüksek öğretimde bir öğrenci, hem yaşam boyu öğrenci, hem de yaşam boyu öğrencileri oluşturma, oluşturulmalarını destekleme ve onlara hizmet verme durumunda bulunacağı mesleki bir konumda yer alacakları düşünöldüğünde, enformasyon profesyonelleri için enformasyon okur-yazarlığı konusunun ne kadar önemli olduğu kolaylıkla anlaşılabilir.

Yaşam boyu öğrencileri geliştirme, yüksek öğretim kurumlarının belli başlı misyonudur. Yüksek öğretim kurumları, usavurma ve eleştirel düşünme ile ilgili entelektüel yeteneklere sahip bireyleri oluşturma ve ‘nasıl öğrenileceğini’ öğrenmeleri için bir çatı kurmada onlara yardım etme yanında, onların bilgili vatandaşlar ve toplum üyeleri rollerinde olduğu gibi kariyerleri boyunca da devam eden gelişmeleri için temel oluştururlar. Enformasyon okur-yazarlığı ise, yaşam boyu öğrenmenin en önemli ögesidir ve ona katkıda bulunur. Enformasyon okur-yazarlığı yeterliliği, öğrenmeyi formal sınıf ortamları ötesine yayar ve stajyerlik, ilk mesleki konular ve yaşamın tüm alanlarında çoğalan sorumluluklar vd. içinde hareket eden bireylerin, kendi yönlendirdiği araştırmalar ile uygulama yapabilmelerini sağlar. Çünkü, enformasyon okur-yazarlığı, enformasyonu değerlendirme, yönetme ve kullanma ile öğrencilerin yeterliliğini artırır. (Association of College and Research Libraries, 2001: 2).

Geleneksel kampuslarda bulunmayan öğrenciler için enformasyon kaynakları sıklıkla bilgi ağlarından ve diğer kanallardan elde edilebilir ve dağıtık öğrenme teknolojileri, öğretmen ve öğrencinin aynı zamanda bir yerde bulunmadığı durumlarda öğretme ve öğrenmeye olanak tanır. Onlar için meydan okuma, uzaktan öğretim dersleri içinde enformasyon okur-yazarlığını ilerletmek ve geleneksel kampuslarda sunulan enformasyon kaynaklarının uzaktan öğretim içinde öğrenilmesindeki deneyimlerin benzer alanlarını geliştirmektir. Uzaktan öğretim

¹ Konuyla ilgili tartışma için ayr. bkz.: Vicki E. Hancock (1993). “Information literacy for lifelong learning” [Çevrimiçi] Elektronik adres: [15.4.2001]; Donna Gilton L. (1994). “A World of difference: preparing for information literacy instruction for diverse groups”, *Multicultural Review*, 3 (3); Oya Gürdal. (2000). “Yaşamboyu öğrenme etkinliği: enformasyon okuryazarlığı”, *Türk Kütüphaneciliği*, 14 (2): 179-180; Loanne Snavey, Natasha Cooper. (1997). “The information literacy debate”, *Journal of Academic Librarianship*, 23 (1): 9-10.

öğrencileri için enformasyon okur-yazarlığı yeterliliği, kampuslardaki öğrencilerinkine benzer olmalıdır (Association of College and Research Libraries, 2001: 2-3). Bu bağlamda, öğretim üyeleri, kütüphaneciler ve idareciler, uzaktaki öğrenciler için de başarılı enformasyon okur-yazarlığı öğretimini geliştirmek için uğraşırlar (Dewald, 2000: 2-3).

Müfredat programı ile enformasyon okur-yazarlığını birleştirme, tüm programlar ve hizmetlerde, üniversitenin idari yaşamının her tarafında, öğretim üyeleri, kütüphaneciler ve idarecilerin işbirliği içindeki çabalarını gerektirir. Bu çabaların bazıları şunlardır: Öğretim üyeleri, konferanslar, dersler ve yol gösteren tartışmalar yardımıyla, öğrenme için uygun bir bağlam yaratır. Yine, öğretim üyeleri, bilinmeyen keşfetmede öğrencileri esinler, enformasyon ihtiyaçlarını en iyi nasıl karşılayacakları üzerine rehberlik sunar ve öğrencinin gelişmesini izler. Üniversite kütüphanecileri, programlar ve hizmetler için entelektüel kaynakların seçimini ve değerlendirmesini koordine eder; koleksiyonları ve enformasyona erişimin birçok noktalarını örgütler ve devam ettirir; enformasyon arayan öğrencilere ve öğretim üyelerine eğitim sağlar. İdareciler ise, enformasyon okur-yazarlığı programlarında yer alan öğretim üyeleri, kütüphaneciler ve diğer profesyoneller arasında işbirliği ve personel gelişimi için fırsatlar yaratır; enformasyon okur-yazarlığı programları için planlama ve bütçe hazırlamada yol gösterir ve onları ayakta tutmaya devam eden kaynakları ve olanakları sağlar (Association of College and Research Libraries, 2001: 3).

Yüksek öğretim topluluğunu eğitmek ve öğrencilerin öğrenme biçimini değiştirmek üzerine odaklanan enformasyon okur-yazarlığı (Cast, 2001: 1), yüksek öğretimde öylesine önemli olmuştur ki bölgesel ve bilim dalı temelli akreditasyon kurumları (örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde 'The Middle States Commission on Higher Education'), yüksek öğretim kurumlarının ve yüksek okul öğrencilerinin değerlendirilmesinde² onların 'enformasyon okur-yazarlığı' yetenek ve yeterlikleri üzerinde odaklanmaktadır (Association of College and Research Libraries, 2001: 2).

Bu durum, 'enformasyon okur-yazarlığı' yetenekleri ve anlayışını edinmenin ve bu edinimlerin geniş ölçüde sınanmasının, yüksek öğretim için olağanüstü bir güç anlamını taşıdığını (Gürdal, 2000: 181; Snavely, 1997: 10) göstermektedir.

Buraya kadar yüksek öğretim kurumlarında enformasyon okur-yazarlığı ile ilgili olarak söz konusu edilen, akreditasyon ve değerlendirme çalışmaları dahil her şey, elbette yüksek öğretim içinde yer alan, adları farklı da olsa enformasyon

² Konuyla ilgili Avrupa'daki ve dünyadaki durum için ayr. bkz.: C. Thune. (1998). "The European systems of quality assurance: dimensions of harmonisation and differentiation", *Higher Education Management*, 10 (3).; S. Wahlén. (1998). "Is there a Scandinavian model of evaluation of higher education?", *Higher Education Management*, 10 (3).; UNESCO. (1998). "Higher education in the twenty-first century: vision and action" (içinde) *World conference on higher education, 5-9 October 1998*. Paris: UNESCO.

profesyonelleri yetiştiren bölümler (Türkiye için şu anda Kütüphanecilik Bölümü, Arşivcilik Bölümü) ve onların bağlı olduğu üst kurumlar (fakülte, üniversite) için de geçerli bulunmaktadır/bulunmalıdır. Hatta, enformasyon profesyonellerinin, enformasyon okur-yazarlığındaki önemli ve eşsiz rolleri düşünüldüğünde, enformasyon profesyonellerinin yetiştirildiği öğretim kurumlarında, 'enformasyon okur-yazarlığı' konusunun önemi ve anlamı kolaylıkla anlaşılabilir.

Gelinen bu noktada artık, enformasyon profesyonellerini yetiştiren öğretim kurumlarında, enformasyon profesyonellerinin eğitim ve öğretiminde uygulanması gerekli 'enformasyon okur-yazarlığı standartları' olabilir mi, olabilirse bu standartlar nelerdir, konusu tartışılmalıdır.

Enformasyon Profesyonellerinin Eğitim ve Öğretiminde Enformasyon Okur-Yazarlığı Standartları

Enformasyon profesyonellerinin eğitim ve öğretiminde enformasyon okur-yazarlığının önemi ve anlamından söz ediyor ve enformasyon okur-yazarlığını gerçekleştirmek istiyorsak, enformasyon okur-yazarlığı yetenekleri ve yeteneklerin oluşturduğu yeterlikten söz ediyoruz demektir. Herhangi bir nedenle enformasyon okur-yazarlığı yeterliğinin var olup olmadığının, ne kadar var olduğunun veya olmadığının vd. sorgulanması/denetlenmesi gerekiyorsa, bu yeterliğin denetlenmesi için, enformasyon okur-yazarlığı yeterliğinde aynılığı/tekbiçimliliği sağlayan ölçütlerin, değerlerin, niteliklerin belirlenmesine, yani 'enformasyon profesyonellerinin eğitim ve öğretiminde enformasyon okur-yazarlığı standartlarının' belirlenmesine gerek vardır.

Enformasyon profesyonellerinin eğitim ve öğretiminde enformasyon okur-yazarlığı yeterlik standartları, enformasyon okur-yazarı bireyleri değerlendirme için bir çatı sağlar. Bu çatı, bireylerin yalnızca denetlenmesi amacıyla değil, onların çevrelerindeki enformasyon ile karşılıklı etkileşimleri süresince kontrole sahip olmaları için de yarar sağlar ve enformasyonu toplama, analiz etme ve kullanma için gereken belli faaliyetlerin farkında olmalarına, onları öğrenmelerine ve yapmalarına yardım eder (Association of College and Research Libraries, 2001: 4-5). Bu durum, enformasyon profesyonellerinin eğitim ve öğretiminde enformasyon okur-yazarlığı standartlarının, enformasyon okur-yazarlığı yeterliğinin var olup olmadığını, ne kadar var olduğunu veya olmadığını vd. sorgulamasında baskıcı değil, geliştirici rolünü öne çıkartmaktadır.

Hazırlanan veya hazırlanacak enformasyon profesyonellerinin eğitim ve öğretiminde enformasyon okur-yazarlığı standartlarının ve bu standartlara göre oluşturulacak değerlendirme programının, tüm öğrencileri kapsamı, ileride hazırlanacak diğer programları geliştirmek için alanların yerini kesin olarak belirtmesi ve hali hazırda başarılı öğrenme hedeflerini takviye etmesi beklenir. Ayrı-

ca, bu standartların ve değerlendirme programının, eğitilmiş öğrencileri ve vatandaşları oluşturmada enformasyon okur-yazarlığının katkılarını, sistemin her kesimine (öğrencilere, öğretim üyelerine, kütüphanecilere, yüksek öğretim idarecilerine, her alandaki profesyonellere, halka, siyasetçilere, yöneticilere vd.) açıkça göstermesi gereklidir (Association of College and Research Libraries, 2001: 5). Bu koşullar, enformasyon okur-yazarlığı standartlarının ve bu standartlara göre oluşturulacak değerlendirme programının başarısı ve destek alması için son derece önemlidir.

Bu çalışmada, 'enformasyon profesyonellerinin eğitim ve öğretiminde kullanılabilir enformasyon okur-yazarlığı yeterlik standartları neler olabilir' sorusuna yanıt vermede ve örneklik oluşturmada seçilen ve bir fikir vermesi için aşağıda sunulan 'yüksek öğretimde enformasyon okur-yazarlığı standartları', 18 Ocak 2000 tarihinde the Board of Directors of the Association of College and Research Libraries (Fakülte/Yüksekökol ve Araştırma Kütüphaneleri Derneği Yönetim Kurulu) tarafından onaylanmış standartlardır ve standartlarla birlikte performans göstergelerini ve sonuçlarını da içermektedir (Association of College and Research Libraries, 2001: 5-12):

Standart 1:

Enformasyon okur-yazarı öğrenci, ihtiyaç duyulan enformasyonun yapısını ve boyutunu belirler.

Performans göstergeleri:

1. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, enformasyon ihtiyacını tanımlar ve açık bir şekilde ifade eder.
2. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, potansiyel enformasyon kaynaklarının formatlarını ve türlerin farklılığını bilir.
3. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, ihtiyaç duyulan enformasyonu elde etmenin maliyetlerini ve yararlarını göz önünde tutar.
4. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, enformasyon ihtiyacının yapısını ve boyutunu yeniden değerlendirir.

Standart 2:

Enformasyon okur-yazarı öğrenci, ihtiyaç duyulan enformasyona etkili ve verimli olarak erişir.

Performans göstergeleri:

1. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, ihtiyaç duyulan enformasyona erişmek için en uygun araştırma metotlarını veya enformasyon erişim sistemlerini seçer.
2. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, etkili olarak tasarlanmış araştırma stratejilerini oluşturur ve uygular.
3. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, çevrimiçi (online) veya şahsen çeşitli metotları kullanarak enformasyona erişir.
4. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, gerektiğinde arama stratejisini kendisi oluşturur.

5. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, enformasyonu ve onun kaynaklarını alır, kaydeder ve yönetir.

Standart 3:

Enformasyon okur-yazarı öğrenci, enformasyonu ve onun kaynaklarını eleştirel olarak değerlendirir ve seçilen enformasyonu kendi bilgi temeline ve değer dizgesine/sistemine katar.

Performans göstergeleri:

1. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, toplanan enformasyondan alınmış olan temel fikirleri özetler.

2. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, enformasyonu ve onun kaynaklarının her ikisini değerlendirmede aşağıdaki kriteri açık bir şekilde ifade eder ve uygular:

a. Güvenirliği, geçerliliği, doğruluğu, yetkiyi, zamana uygunluğu ve görüş açısını veya önyargıyı değerlendirmek için çeşitli kaynaklardan enformasyonu inceler ve karşılaştırır.

3. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, yeni görüşler oluşturmada temel fikirleri sentez haline getirir.

4. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, katılan değeri, tutarsızlıkları/çelişkileri veya enformasyonun başka benzersiz özelliklerini belirlemek için önceki bilgi ile yeni bilgiyi karşılaştırır.

5. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, yeni bilginin bireyin değer sistemine bir etki yapıp yapmayacağını belirler ve farklılıkları uzlaştırmak için tedbir alır.

6. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, başka bireyler, konu alanındaki uzmanlar ve/veya pratisyenler ile ciddi ve ayrıntılı konuşma veya yazışma aracılığıyla enformasyonun yorumunu ve kavrayışı onaylar.

7. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, gözden geçirilerek düzeltilmiş olması gerekli aşağıdaki kriterin düzeltilip düzeltilmediğini belirler.

a. Orijinal enformasyon ihtiyacı tatmin edilmişse veya ilave enformasyona ihtiyaç olmuştusa, bunu belirler.

b. Araştırma stratejisini yeniden gözden geçirir ve zorunlu olarak ilave edilen fikirleri birleştirir.

c. Kullanılan enformasyon erişim kaynaklarını yeniden gözden geçirir ve onlara, ihtiyaç duyulan diğerlerini katarak kaynakları genişletir.

Standart 4:

Enformasyon okur-yazarı öğrenci, enformasyonu, bireysel olarak veya bir grubun üyesi olarak belirli bir amacı başarmada etkili şekilde kullanır.

1. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, belirli bir ürünü veya performansını planlama ve yaratmada yeni ve önceki enformasyonu uygular.

2. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, ürün veya performans için süreç geliştirmeyi gözden geçirip düzeltir.

3. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, ürün veya performansı başkalarına etki-

li olarak bildirir.

Standart 5:

Enformasyon okur-yazarı öğrenci, enformasyon kullanımı etrafındaki ekonomik, yasal ve sosyal meselelerin bir çoğunu anlar, enformasyona etik kuralları içinde ve yasal olarak erişir ve onu kullanır.

1. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, enformasyon ve enformasyon teknolojisi çevresindeki etik, yasal ve sosyoekonomik meselelerin çoğunu anlar.

2. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, enformasyon kaynaklarının erişimi ve kullanımı ile ilgili yasaları, yönetmelikleri, kurumsal politikaları ve görgü kurallarını izler ve kavrar.

3. Enformasyon okur-yazarı öğrenci, ürün veya performansı bildirirken enformasyon kaynaklarının kullanımını da bildirir.

Yukarıda sıralanan enformasyon okur-yazarlığı standartları ve performans ölçütleri, enformasyon profesyonellerinin eğitim ve öğretiminde geçerli ve kullanılabilir temel standartlar ve performans ölçütleri olarak kabul edilebilir. Bu standartların, içinde bulunulan sistemin özelliklerine bağlı olarak geliştirilebileceği ve değiştirilebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç

21. yüzyılda, giderek artan ve çeşitlenen enformasyon kaynaklarının ve enformasyon teknolojisinin güçlü etkisinde bulunan enformasyon mesleği alanında faaliyet gösteren enformasyon profesyonelleri, kendileri ve kullanıcıları için 'enformasyon okur-yazarlığı' ile daha yakından ilgilenmek zorundadır.

Enformasyon meslek alanı ve enformasyon profesyonelleri, temel varlık nedenlerinden biri olan 'enformasyon kullanıcıları'nın enformasyon okur-yazarı bireyler olmalarında ve enformasyon okur-yazarı bireyler olarak gelişmelerinde önemli ve eşsiz bir sorumluluğa sahiptirler. Böyle önemli bir sorumluluğu bulunan enformasyon profesyonellerinin ise, öncelikle kendilerinin enformasyon okur-yazarı olmaları gereklidir.

Enformasyon profesyonellerinin enformasyon okur-yazarı olmalarında, kütüphane ve enformasyon bilimi ve onun eğitimi-öğretimi de önemli bir rol üstlenmektedir. Bu kurumların layıkıyla görevlerini yerine getirebilmeleri, öncelikle yetiştirdikleri bireylerin (geleceğin enformasyon profesyonellerinin) enformasyon okur-yazarı olmalarını gerektirir. Enformasyon profesyonellerini yetiştiren eğitim ve öğretim kurumları, ancak bu koşul gerçekleştikten sonra işlevlerini yerine getirebilir.

21. yüzyıl enformasyon profesyonellerinin eğitim ve öğretiminde anahtar konumunda bulunan enformasyon okur-yazarlığının önemini ve anlamını kabul ediyor ve enformasyon okur-yazarlığını gerçekleştirmek istiyorsak, enformasyon

okur-yazarlığı yeteneklerine ve bu yeteneklerin oluşturduğu yeterliliğe odaklanmak gerekmektedir. Bu durumda, enformasyon profesyonellerinin sahip olması gerekli temel enformasyon okur-yazarlığı yeterliğinin saptanması, onlara bu yeterliliğin kazandırılması ve kazandıkları yeterliğin ölçülmesi, değerlendirilmesi gerekmektedir. Bütün bunlar için ise standartlara gereksinim duyulmaktadır.

Enformasyon profesyonellerinin eğitim ve öğretiminde enformasyon okur-yazarlığı standartları ile ilgilenen, standartları oluşturan, uygulayan, geliştiren ve performans değerlendirmesi yapan kurumlar (bölümler vd.), verdikleri eğitim ve öğretimin bütünlüğu düşünöldüğünde, öncelikle bu konuda ve diğer tüm konularda kendilerini ve verdikleri eğitimi analiz etmeli; vizyon ve misyonlarını belirleyerek enformasyon okur-yazarlığı ve diğer tüm konularda stratejiler oluşturmalı; plan ve programlar hazırlamalıdır. Eğitim ve öğretim programları içinde, enformasyon okur-yazarlığı ile diğer tüm konuların bütünlüğu ve karşılıklı olumlu etkileşimi mutlaka gözetilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akpınar, Haldun. (1997). *Enformasyon teknolojileri ve işletmecilik öğretimine etkileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi.
- American Library Association. (1989). *Presidential Committee on information literacy final report*. [Çevrimiçi] Elektronik adres:<http://www.ala.org/acrl/nili/jilit1st.html> [16.4.2001]
- American Library Association. (1998). *A Progress report on information literacy: An update on the American Library Association Presidential Committee on information literacy: Final report*. [Çevrimiçi] Elektronik adres:<http://www.infolit.org/documents/progress.html> [16.4.2001]
- Association of College and Research Libraries. (2001). "Information literacy: Competency standards for higher education", *Teacher Librarian* 28 (3): 7-16. [Çevrimiçi] Elektronik adres: Ebscohost: adres:<http://search.epnet.com> [16.4.2001]
- Cast, Melissa. (2001). "The Associations's associations: ACRL: Members, members, members...", *American Libraries* 32 (2): 10. [Çevrimiçi] Elektronik adres: Ebscohost:<http://search.epnet.com> [16.4.2001]
- "Information literacy at a distance: Instructional design issues", (2000). Nancy Dewald (at all.) *Journal of Academic Librarianship* 26 (1): 33-44. [Çevrimiçi] Elektronik adres: Ebscohost: <http://search.epnet.com>[2.4.2001]
- Drake, Miriam A. (2000). "Technological innovation and organizational change revisited", *Journal of Academic Librarianship* 26 (1): 53-59. [Çevrimiçi] Elektronik adres: Ebscohost:<http://search.epnet.com> [4.4.2001]
- Gilton, Donna L. (1994). "A World of difference: Preparing for information literacy instruction for diverse groups", *Multicultural Review* 3 (3).
- Gürdal, Oya. (2000). "Yaşamböyü öğrenme etkinliği: Enformasyon okuryazarlığı", *Türk Kütüphaneciliği* 14 (2): 176-187.
- Hancock, Vicki E. (1993). "Information literacy for lifelong learning", [Çevrimiçi] Elektronik adres:http://ed.gov/databases/ERIC_Digets/ed358870.html [15.4.2001]
- Humes, Barbara. (1999). "Understanding information literacy", [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.ed.gov/pubs/UnderLit/>[12.4.2001]
- Kapitzke, Cushla. (2001). "Information literacy: The Changing library", *Journal of Adolescent &*

- Adult Literacy* 44 (5): 450-456. [Çevrimiçi] Elektronik adres: Ebscohost: <http://search.epnet.com> [16.4.2001]
- National Research Council. (1999). *Being fluent with information technology publication*. Washington, D.C.: National Academy Press.
- Snavely, Loanne and Natasha Cooper. (1997). "The information literacy debate", *Journal of Academic Librarianship* 23 (1): 9-13.
- Thune, C. (1998). "The European systems of quality assurance: Dimensions of harmonisation and differentiation", *Higher Education Management* 10 (3).
- TÜBA-TÜBİTAK-TTGV. (1995). *Enformatik alanına yönelik bilim, teknoloji ve sanayi politikaları çalışma grubu raporu*.
- UNESCO. (1998). "Higher education in the twenty-first century: Vision and action", (içinde) *World conference on higher education, 5-9 October 1998*. Paris: UNESCO.
- Wahlén, S. (1998). "Is there a Scandinavian model of evaluation of higher education?", *Higher Education Management* 10 (3).